

ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПІДХОДІ

TECHNOLOGIES OF PEDAGOGICAL ASSESSMENT OF LEARNING OUTCOMES IN AN INCLUSIVE APPROACH

У статті акцентовано, що організація інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами – це індивідуальна гнучка система, котра передбачає не лише пристосування навколишнього середовища, а й налагодження взаємодії між усіма учасниками інклюзивного освітнього процесу, підвищення професійної компетентності педагогів, їхню підготовленість до продуктивного використання сучасних технологій навчання тощо. Схарактеризовано основні технології інклюзивного навчання: 1) індивідуалізації процесу навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку; 2) диференційованого викладання; 3) коригування труднощів у навчанні та поведінці осіб з особливими освітніми потребами; 4) спрямовані на розвиток соціальних та емоційних компетентностей учнів; 5) педагогічного оцінювання результатів навчання в інклюзивному підході. Визначено структуру технологій інклюзивного навчання, яка містить такі основні елементи: розуміння процесу інклюзії; диференціація та адаптація методики викладання й курикулуму; застосування інклюзивних стратегій в освітньому процесі; розвиток соціальної компетентності; рефлексія тощо. З'ясовано сутність поняття «оцінювання навчальних досягнень учнів в інклюзивному підході», враховуючи різноманітні аспекти організації та функціонування інклюзивного освітнього процесу, а також погляди вітчизняних і зарубіжних учених на цю проблему. Висвітлено основні функції перевірки, контролю й оцінювання навчальних досягнень учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: діагностичну, навчальну, діагностико-коригувальну, стимулювально-мотиваційну, розвивально-виховну. Особливу увагу приділено інноваційним технологіям педагогічного оцінювання результатів навчання в інклюзивному підході: скаффолдингу, формувальному оцінюванню, портфолію, самооцінюванню.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, техно-

логії педагогічного оцінювання результатів навчання в інклюзивному підході.

In the article it has been highlighted that the organization of an inclusive educational environment for children with special educational needs is an individual system of flexibility, which provides not only adaptation of the environment, but also regulation of interaction between all participants in the inclusive educational process, thanks to the professional competence of teachers, their readiness for productive use of modern learning technologies, etc. The main technologies of inclusive education are characterized: 1) individualization of teaching children with special needs; 2) differentiated teaching; 3) correction of learning and behavior problems of persons with special needs; 4) aimed at developing social and emotional competencies of students; 5) technologies of pedagogical assessment of learning outcomes in the inclusive approach. The structure of inclusive learning technology has been defined, which contains the following main elements: understanding the process of inclusion; differentiation and adaptation of teaching methods and curriculum; application of inclusive strategies in the educational process; development of social competence; reflection, etc. The essence of the concept of "assessment of student achievement in an inclusive approach", taking into account various aspects of the organization and functioning of the inclusive educational process, as well as the views of domestic and foreign scientists on this issue. The main functions of examination, control and evaluation of educational achievements of pupils with special educational needs in an inclusive classroom have been highlighted: diagnostic, educational, diagnostic-corrective, stimulating-motivational, developmental-educational. Particular attention has been paid to innovative technologies of pedagogical assessment of learning outcomes in an inclusive approach: scaffolding, formative assessment, portfolio, self-assessment.

Key words: inclusive education; children with special educational needs; technologies of pedagogical assessment of learning outcomes in an inclusive approach.

УДК 373.091.26-056.2/.3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-1.3>

Садова І.І.,
докт. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки і методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Колток Л.Б.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки і методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Інклюзивна освіта як комплексний механізм включення дитини з особливими освітніми потребами (далі – ООП) в освітнє, а згодом у більш широке соціальне середовище передбачає використання різних стратегій та технологій її реалізації. Однак передовсім ефективна інклюзивна освітня практика залежить від педагогічних технологій, методик і прийомів, що враховують як особливості стану і розвитку самої дитини з ООП, так і наявні детермінанти освітнього середовища. На жаль, вітчизняні інклюзивно-освітні тенденції тяжіють до значної теоретизації, що спричиняє порівняно

невелику чисельність практичних методів організації інклюзивного освітнього середовища, в якому забезпечуються індивідуально-особистісні потреби кожної дитини з ООП. Відтак успішність практичної реалізації ідей освітньої інклюзії передбачає концептуальну визначеність технологій навчальної діяльності, зокрема педагогічного оцінювання результатів навчання в інклюзивному підході, окресленість основних її орієнтирів, а також загальних принципів взаємодії педагога й учня за допомогою певних методів, засобів і прийомів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на теоретико-прак-

тичні засади проблеми технологіями інклюзивного навчання вважаємо ті, які сприяють створенню умов для якісної доступної інклюзивної освіти всіх без винятку дітей. Водночас наголосимо, що відповідно до завдань організації спільного навчання дітей із різними освітніми потребами пропонуємо таку класифікацію технологій інклюзивного навчання: 1) індивідуалізації освітнього процесу навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку; 2) диференційованого викладання; 3) коригування труднощів у навчанні та поведінці дітей; 4) спрямованих на розвиток соціальних та емоційних компетентностей учнів з ООП; 5) педагогічного оцінювання результатів навчання в інклюзивному підході. Як свідчить практика, ефективне використання педагогічного оцінювання результатів навчання позитивно впливає на реалізацію інклюзивного освітнього процесу, тому схарактеризуємо їх більш детально.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оцінювання навчальних досягнень займає значне місце в наукових дослідженнях зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема, М. Євтуха, І. Зайченка, П. Підкасистого, І. Підласого, М. Фіцули, В. Ягупова й інших. Технології педагогічного оцінювання результатів інклюзивного навчання обґрунтовано такими дослідниками, як О. Будник, К. Волкова, А. Колупаєва, О. Мартинчук, С. Мирнова, Т. Сак, Н. Софій, О. Таранченко, В. Тарасун, З. Шевців та інші. При цьому в сучасній інклюзивній освіті недостатньо розробленими залишаються питання оцінювання взаємодії команди психолого-педагогічного супроводу в учнів з ООП.

Мета статті – схарактеризувати основні технології інклюзивної освіти, зокрема педагогічного оцінювання результатів навчання в інклюзивному підході.

Виклад основного матеріалу. Вимоги до педагогічного оцінювання результатів навчання дітей з ООП регламентуються низкою нормативно-правових документів, з-поміж яких слід виокремити: Закон України «Про освіту» за № 2145-VIII від 05 вересня 2017 р.; Постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» за № 588 від 9 серпня 2017 р.; накази МОН України «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» за № 1222 від 21 серпня 2013 р., «Про внесення змін до наказу МОН України за № 1222 від 21 серпня 2013 р.» (за № 1009 від 19 серпня 2016 р.).

Цінним для нашого дослідження є підхід до оцінювання, запропонований В. Сухомлинським, який закликав педагогів врахувати не лише результати навчання, тобто знання, а й докладені учнями зусилля: «Справжня педагогічна мудрість

полягає в тому, щоб постійно одухотворяти дитину бажанням бути хорошою. Досвідчені вчителі так і роблять: якщо учень не зміг упоратися з роботою, не ставлять йому ніякої оцінки. Перед дитиною ніколи не закривається шлях до успіху» [9, с. 462].

Тлумачення сутності поняття «оцінювання навчальних досягнень учнів» знаходимо в Енциклопедії освіти: це «процес, що відбувається постійно (під час роботи на уроці, спостереження за навчальною діяльністю учня, виконання ним різних видів робіт, аналізу відповідей)» [3, с. 630]. Також слушно вважаємо думку М. Євтуха, Е. Лузік та Л. Дибкової про те, що контроль містить оцінювання (як процес) і оцінку (як результат перевірки). Оцінювання призначене для з'ясування, наскільки успішно (глибоко, повно, самостійно) учні оволоділи навчальним матеріалом, а також для визначення якості результатів навчально-пізнавальної діяльності [4, с. 48]. Як бачимо, проблема оцінювання навчальних досягнень учнів належить до найменш розроблених та найбільш актуальних. Це зумовлено тим, що традиційна вітчизняна освітня система передбачала насамперед оцінювання знань учнів із конкретного навчального предмету, тоді як в умовах інклюзивної освіти наголошується на визначенні міжпредметних компетентностей учня з ООП.

Погоджуємося з дослідницею оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти К. Волковою про малоінформативний характер традиційної системи оцінювання. Авторка, зокрема, зазначає, що з огляду на заформалізованість і прихованість критеріїв такого оцінювання часто не можна визначити «справжній рівень знань і, що найголовніше, – вектор подальших зусиль. Така система оцінювання має травмуючий характер. Усе це призводить, як відомо, до зниження інтересу до навчання, збільшення психологічного дискомфорту учня під час навчання, його тривожності і, можливо, навіть до погіршення його фізичного здоров'я» [1, с. 65].

Відтак важливо зазначити, що критерії педагогічного оцінювання результатів навчання в інклюзивному підході є дещо відмінними, оскільки враховують можливості учнів з ООП та їхні особливості розвитку. Щодо цього нам імпує твердження С. Миронової про те, що рівні навчальних досягнень мають бути однаковими для всіх учнів, а ось критерії оцінювання для учнів із типовим розвитком та психофізичними порушеннями – різними. Значущою у контексті нашого дослідження вважаємо думку вченої про необхідність урахування психічних і фізичних порушень в учнів з ООП, а також розроблення для кожної нозології відповідних критеріїв оцінювання навчальних досягнень, висунення конкретних вимог у програмі з будь-якого навчального предмету тощо [6].

У Концепції «Нова українська школа» наголошується, що результати оцінювальної діяльності слід використовувати для аналізу індивідуального прогресу учня та планування індивідуального темпу його навчання [2, с. 15]. Враховуючи вищесказане, резюмуємо, що учні в інклюзивному класі мають оцінюватися відповідно до особливих освітніх потреб: 1) за умови збереженого інтелекту – за програмою ЗЗСО (з урахуванням особливостей психічного чи (та) фізичного розвитку); 2) діти з порушенням зору, слуху, мовлення, опорно-рухового апарату, інтелекту, складними порушеннями розвитку – за спеціальною діагностичною програмою.

Дослідниця Т. Сак у праці «Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі» здійснила ґрунтовне висвітлення основних функцій перевірки, контролю й оцінювання успішності цієї категорії дітей, а саме: діагностичної (визначення рівня досягнень учня); навчальної (поліпшення вивчення нового матеріалу); діагностико-коригувальної (з'ясування причин труднощів, які виникають у конкретного учня під час навчання); стимулювально-мотиваційної (розвиток прагнення поліпшувати свої результати); розвивально-виховної (формування вмінь самостійно й зосереджено працювати) [8, с. 23].

Науковець З. Шевців розмежує поняття «оцінювання знань» і «оцінка успішності». Так, на її думку, перше визначається в умовних одиницях та в оцінних судженнях учителя стосовно конкретних знань, умінь та навичок учнів відповідно до навчальної програми. Натомість оцінка успішності містить систему певних показників (якість знань; рівень оволодіння розумовими операціями), які об'єктивно відображають рівень набутих знань, умінь й навичок учня [10]. Дослідницею також запропоновано використовувати в інклюзивному навчанні інноваційну технологію «портфоліо» (портфоліо документів, портфоліо досягнень, портфоліо розвитку, портфоліо підготовленості тощо), як спосіб фіксування навчального прогресу учнів, накопичення й оцінки їх індивідуальних досягнень упродовж певного періоду навчання [10, с. 205].

Слід зауважити, що предметом оцінювання в інклюзивному навчанні постають не лише освітні результати та досягнення, а й міра усвідомленості учнем з ООП особливостей власного прогресу в навчанні. При цьому поряд із індивідуальною оцінкою (окремих аспектів – наприклад, виразності читання, вміння слухати, формулювати і ставити запитання, сформованості обчислювальних умінь тощо) використовується загальна оцінка (за всю виконану роботу – у формі виставок, презентацій, портфоліо тощо), а також самооцінка учнів. Педагогу слід продумати таку стратегію роботи з усім класом, за якої діти вчать оцінювати не лише

кінцевий результат, а й якість навчання, ступінь докладених зусиль, мотивацію, активність у роботі та самонавчанні. Учителю необхідно використовувати такі форми і прийоми, які відповідають можливостям дитини з ООП, а також сприяють збереженню її фізичного і психічного здоров'я, забезпечують емоційну рівновагу. Власне, таким чином реалізовуватимуться диференційований та індивідуальний підходи в педагогічному оцінюванні результатів навчання дітей з ООП.

Дослідницею Т. Сак увиразнено такі компоненти індивідуального оцінювання дітей з ООП: 1) на основі відповідних критеріїв для осіб із різними типами порушень психофізичного розвитку; 2) на основі індивідуального навчального плану; 3) оцінювання соціальної компетентності учнів із ООП [8, с. 23].

Іншим важливим чинником оцінювання результатів навчальної діяльності учня з ООП є самооцінювання. Розроблення та реалізація алгоритму самооцінювання відбувається на основі законів психологічного життя особистості, а тому має автономний характер як своєрідний фільтр педагогічної взаємодії вчителя й вихованця. За результатами дослідження, проведеного К. Волковою, визначено, що самооцінювання передбачає оцінювання власної діяльності самим учнем, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і за своєю сутністю є рефлексивною функцією. Важливо спонукати учня з ООП до самоаналізу: оцінювання того, «ким я був» і «ким я став», «чого я досяг» і «чого ще я можу досягнути». При цьому оцінювальна діяльність не усуває, а підтримує пізнавальний інтерес дитини до навчання, до знань [1, с. 78].

Зарубіжні дослідники наголошують, що володіння навичками оцінювання власної діяльності спонукає учнів з ООП до навчання та просування індивідуальною освітньою траєкторією. Зокрема, вони зазначають: «Запитання на кшталт «У чому полягає моя навчальна ціль?», «Де я «перебуваю» зараз?», «Що мені потрібно робити, аби досягти поставленої мети?» мають стати внутрішньою звичкою дитини з ООП. Визначати навчальні цілі педагоги мають спільно з учнями. Далі учні самостійно регулюють навчальну діяльність, а викладач забезпечує необхідну підтримку. Для формування в учнів потрібних навичок і сприяння процесові самооцінювання вчителям можна порекомендувати декілька стратегій – наприклад, аналіз зразків робіт; графічні організатори; портфоліо; щоденники рефлексії; наочні підказки тощо» [5, с. 82]. При цьому індивідуальний підхід необхідно реалізувати ненав'язливо, непомітно для самого учня.

Інноваційними технологіями оцінювання навчальних досягнень учня з ООП вважаються: 1) *скаффолдинг* (з англ. "scaffolding" – будівельні

риштування) – процес, що дає змогу учневі досягти цілей навчання, що перевищують його індивідуальні можливості; залучення дитини до навчання, спираючись на її знання, уміння, інтереси й досвід, застосовуючи різні види підтримки – вербальну, візуальну, фізичну, моделювання; маніпуляцію символами; 2) *формувальне оцінювання* – інтерактивна, описова система оцінювання прогресу учнів, що дає змогу відстежувати особистісний розвиток дитини, вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію [7, с. 197].

Зауважимо, що доцільно використовувати різні технології навчання, які уможливають формування цілісної особистості, спонукають її до саморозвитку й самореалізації. Якщо використовувати лише традиційну систему навчання, де вчитель постійно тлумачить певні істини і знає відповідь на всі запитання, повчає школяра, перевіряє, наскільки той усвідомив істину, тоді традиційний освітній процес швидко перетворюється на своєрідний монолог учителя, який на уроках пояснює, а на екзаменах – перевіряє рівень знань учня. Сучасна культура, у тому числі й педагогічна, – це насамперед культура діалогу, упродовж якого формується особистість. За таких умов технології навчання мають реалізовувати ідеї дитиноцентричної, особистісно орієнтованої педагогіки.

Отже, отримані результати проведеного дослідження дають змогу дійти таких **висновків**: у вітчизняній інклюзивній освіті переважає стереотип традиційної навчальної діяльності, що пояснюється недостатньою підготовленістю вчителів до продуктивного використання сучасних технологій навчання; поєднання традиційних та інноваційних технологій навчання зумовлює ефективність інклюзивного освітнього процесу, сприяє розвитку інтересів, нахилів і здібностей дітей з ООП, моти-

вує їх до здобуття нових знань, розкриття внутрішнього потенціалу. Подальшого розвитку набули положення щодо створення педагогічних умов організації інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волкова К.С. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Суми, 2017. 290 с.
2. Гриневич Л. та ін. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 02.02.2021).
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Євтух М.Б., Лузік Е.В., Дибкова Л.М. Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень : моногр. Київ : КНЕУ, 2010. 248 с.
5. Інклюзивна освіта: підтримка розмаїття у класі : практ. посіб. / Т. Лорман, Дж. Демпелер, Д. Харві ; пер. з англ. Київ : СПД-ФО Парашин І.С., 2010. 296 с.
6. Миронова С.П. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів до корекційної роботи в освітніх закладах для дітей з вадами інтелекту : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2007. 36 с.
7. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
8. Сак Т.В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі : навч. курс та наук.-метод. посіб. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 168 с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 4. 638 с.
10. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 248 с.